

De Joodse families Wallich en Meijer, meer dan 100 jaar inwoners van Ameide

Bram Provoost

Ieder jaar staan we bij de Dodenherdenking op 4 mei enige minuten stil bij de nagedachtenis van het Joodse echtpaar, Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf, die op 19 februari 1943 in Sobibor (Polen) door de nazi's zijn vermoord. Op 19 februari 2015 is er door de plaatsing van twee 'Stolpersteine'¹ voor de stoep van hun laatste woning, Voorstraat 2 te Ameide, een tastbare herinnering aangebracht. Maar wij zouden niet alleen deze twee moeten herdenken, zij waren de laatste leden van een Joodse familie die meer dan honderd jaar in Ameide gewoond en geleefd hebben. In 2001 is al eens een (gedeeltelijke) genealogie beschreven², maar in dit artikel wordt wat dieper ingegaan op deze 100-jarige familiehistorie.

We gaan hiervoor terug naar de jaren 1830. Bij de volkstelling van 1829 is er in Ameide nog geen sprake van een familie Meijer. Er is zelfs geen enkele inwoner die als godsdienstige gezindheid, zoals dat toen gevraagd werd, 'Israëlieten' heeft opgegeven. Van de 974 inwoners waren er 21 'Roomschen' en 953 'Protestanten'. Tien jaar later, bij de volkstelling van 1839 wordt op het adres Molenstraat No. 38D de volgende personen gemeld:

Naam	Voornaam	Leeftijd	Geboortepl.	Beroep
Wallich	Abraham	44 j	Leerdam	Slagter
Gelderen van	Elsje	49 j	Zevenhoven	zonder
Wallich	Sara	19 j	Woerden	zonder
Wallich	Jetje	13 j	Woerden	
Wallich	Johanna	10 j	Woerden	

De Burgerlijke Stand van Ameide vermeldt de naam Wallich al eerder. Op 17 april 1833 wordt in 38D Stijntje Wallich geboren, die op 6 juni 1833 is overleden, nog geen twee maanden oud. Getuigen bij geboorte aangifte en bij overlijden zijn Klaas en Aart Woudenberg, beide metselaar van beroep. Klaas Woudenberg woont op No. 38B en Aart is de buurman op No. 38C. Een teken dat de familie Wallich op goede voet stond met de broers Woudenberg? Op No. 38A woonde nog Herman Woudenberg, de vader van Klaas en Aart. Het gezin Wallich moet dus tussen de geboorte van Johanna in 1829 en 1833 uit Woerden naar Ameide verhuisd zijn. Wat weten we over de tijd daarvoor?

Benjamin Abraham Wallich is op 7 febr. 1795 geboren te Leerdam. Hij trouwt op 31 maart 1819 te Jutphaas met de aldaar op 15 febr. 1796 geboren Johanna Salomon Hakker. Zij wonen enige tijd in Gorinchem waar op 2 juni 1819 een dochter Saartje wordt geboren die voortijdig komt te overlijden. Het gezin verhuist naar Woerden waar op 30 juli 1820 een dochter wordt geboren die ook Saartje wordt genoemd. Op 11 juni 1822 wordt opnieuw een dochttertje geboren die, twee maanden oud, op 12 aug. 1822 overlijdt. Kort daarop, 12 aug. 1822, sterft ook Johanna Hakker, 24 jaar oud. Geen erg gelukkige tijd voor het jonge gezin.

Na ruim een jaar weduwnaarschap trouwt Benjamin Abraham Wallich op 12 nov. 1823 te Nieuwveen (nu een dorp in de gemeente Nieuwkoop) met de 5 jaar oudere, te Zevenhoven (ZH), (nu ook een dorp in de gemeente Nieuwkoop) geboren Elsje van Gelderen. In Woerden wordt op 27 juli 1816 een dochter Jetje geboren en op 28 maart 1829 een dochter (Jo)Hanna. Waarom het gezin Wallich besluit om naar Ameide te verhuizen is niet bekend. Had Elsje van Gelderen misschien familie (in ieder geval naamgenoten) in Ameide of had Ameide een 'slagter' nodig? Het gezin Wallich gaat wonen in de Molenstraat No. 38D en verhuist in 1853 naar Molenstraat No. 36H.

Als de drie dochters volwassen geworden zijn komen er huwelijkskandidaten naar Ameide. Saartje Wallich trouwt, 33 jaar oud, als eerste. Op 5 dec. 1856 vindt te Vianen het huwelijk plaats met de 44-jarige weduwnaar Barend Bouman. Barend is op 14 juni 1812 geboren te Ooltgensplaat en was eerder, op 8 maart 1841 te Vianen getrouwd met de 27-jarige Viaanse Elisabeth Polak. Uit het eerste huwelijk is één kind bekend, de in 1852 geboren zoon Louis Bouman. Elisabeth Polak overlijdt op te Vianen op 16 maart 1856. Het echtpaar Bouman-Wallich gaat ook in Vianen wonen waar een drietal zonen wordt geboren. Benjamin (Barend) Bouman-Walg (11 okt. 1857), Abraham (Barend) Bouman Wallich (18 juli 1859) en Meijer Bouman Wallich (18 jan. 1864).

De 28-jarige **Hanna Wallich** trouwt op 28 jan. 1858 met de in 1831 te Aalsmeer geboren en in Woubrugge wonende koopman **Juda Meijer**. Zij vestigen zich in Ameide en zullen daar tot 1902 blijven wonen. Eerst wo-

¹ Zie voor uitleg het vorige nummer van dit Nieuwsblad, Jrg. 25, nr. 4, dec. 2014, blz. 9.

² In het Nieuwsblad HVAT, Jrg. 12, nr. 2, 2001.

nen zij enige tijd in bij hun (schoon)ouders Wallich op Molenstraat No. 36H, daarna verhuizen zij naar Molenstraat No. 36B (later weer omgenummerd tot Molenstraat No. 48, oud). Uit het huwelijk tussen Juda en Hanna worden te Ameide 7 kinderen geboren: Elsje, 2 nov. 1858; **Jacob**, 10 nov. 1859; Saartje, 4 febr. 1862; Jetje, 31 okt. 1863; Benjamin, 30 sept. 1865; Vrouwtje, 15 juli 1868 en David, 1 maart 1871.

[De derde dochter Wallich, Jetje, trouwt 35 jaar oud op 28 jan. 1862 te Ameide met de 41-jarige slagter Moses Seijffers uit 's-Hertogenbosch. Een van de getuigen was broodbakker Andries Kruijt. Zij gaan in den Bosch wonen waar vijf kinderen worden geboren: Meijer (Sjimmie), op 19 jan. 1863 (ovl. 7 dec. 1904); Eliza, op 6 juli 1864 (ovl. 24 maart 1921); Benjamin, op 3 nov. 1865 (ovl. 4 febr. 1866); Helena, op 30 jun 1867 (ovl. 9 nov. 1897) en opnieuw Benjamin, op 24 maart 1869 (ovl. 11 jan. 1900). Moses Seijffers is op 25 jan. 1880 overleden te 's-Hertogenbosch. Jetje Seijffers-Wallich overleefde haar man ruim 30 jaar en is op 1 april 1910 overleden te 's-Hertogenbosch. Beiden zijn begraven op de Joodse begraafplaats in Vught.

In 1862 zijn de drie dochters van Benjamin Wallich en Elsje de deur uit. Zij blijven tot hun dood in de Molenstraat wonen en blijken niet onbemiddeld te zijn. Benjamin Wallich komt in 1865 voor op de lijst van ingezetenen van Ameide die gerechtigd zijn te stemmen voor zowel de gemeenteraad als de Tweede Kamer. Dat betekende dat hij minstens 32 gulden aan directe belasting betaalde. Elsje Wallich - van Gelderen is overleden te Ameide op 23 sept. 1866 en begraven te Vianen. Benjamin Abraham Wallich is overleden te Ameide op 29 maart 1880 en ook begraven te Vianen. Dat zij in Vianen zijn begraven wijst er op dat zij daar de synagoge bezoeken en ook begraven willen worden op een Joodse begraafplaats. (zie ook kader over het Joodse leven in deze regio). Op de Joodse begraafplaats aan de Sparrendreef te Vianen zijn nog meer familieleden begraven: Barend Bouman, overleden op 3 sept. 1892, zijn weduwe Saartje Bouman-Wallich, overleden 7 jan. 1898 en de op 27 aug. 1885, op 22 jarige leeftijd te Ameide overleden Jetje Meijer, de dochter van Juda Meijer en Hanna Wallich.

Wat gebeurde er met de kinderen van **Juda Meijer en Hanna Wallich**?

Zoals eerder vermeld had het echtpaar Meijer-Wallich zeven kinderen. Dochter Elsje Meijer trouwt op 16 aug. 1895 te Ameide met de 44-jarige Hartog Themans. Zij gaan in Doetinchem wonen, waar Hartog op 2 april 1906 is overleden. Elsje trouwt voor de tweede keer op 8 maart 1916 te Leerdam met de 57-jarige Levi Walg. Na het overlijden van haar tweede echtgenoot op 27 okt. 1926

Begraven te Vianen

- Joodse begraafplaats in Vianen, gezien vanuit het oosten.
- Graven van het echtpaar B. Bouman en S. Bouman – Walg (Wallich).
- Graven van het echtpaar B.A. Wallich en E. Wallich – van Gelderen.

Graf van Jetje Meijer, overleden te Ameide en begraven te Vianen.

keert Elsie Meijer terug naar Ameide, waar zij is overleden op 28 aug. 1937, 78 jaar oud. Aangever is Jacob Meijer 77 jaar, zonder beroep. Zij is begraven in Leerdam, net als Levi Walg, met Louis Walg als naam op de grafsteen.

Dochter Saartje Meijer trouwt op 1 dec. 1896 te Ameide met de 42-jarige Izaäk Meijer afkomstig uit Aalsmeer en na haar huwelijk de nieuwe woonplaats van Saartje.

Dochter Jetje is ongehuwd overleden te Ameide op 27 augustus 1885, 22 jaar oud, en begraven in Vianen.

Zoon Benjamin Meijer trouwt op 12 maart 1895 met Klaartje van Baalen, geboren te Oudshoorn op 27 dec. 1872. Zij gaan in Oudewater wonen waar Benjamin slager is. Hier wordt op 5 januari 1896 hun zoon Juda Meijer geboren. Benjamin Meijer is op 8 sept. 1941 overleden te Amsterdam. Klaartje is op 5 maart 1943 vermoord in het vernietigingskamp Sobibor. Ook hun zoon Juda en diens vrouw Helena zijn op 9 april 1943 vermoord in Sobibor.

Over dochter Vrouwtje zijn geen gegevens gevonden. Het Bevolkingsregister van Ameide vermeldt dat zij met haar ouders in 1902 verhuist naar 's-Gravenhage. Zoon David Meijer trouwt op 27 febr. 1901 met Mietje Niekerk. Op 19 okt. 1902 wordt te 's-Gravenhage hun zoon Samuel Meijer geboren. David is overleden te Leiden op 29 aug. 1916.

Zoon Jacob Meijer trouwt op 12 maart 1884 te Capelle (N.Br) met **Fronika Hakkert**. Fronika is daar op 31 mei 1859 geboren. Het echtpaar gaat in Ameide wonen, Prinsegracht Oostzijde No. 34. Het bevolkingsregister meldt winkelier als beroep van Jacob. In Ameide worden vijf kinderen geboren: Hanna op 17 okt. 1884, Alida op 26 febr. 1887, Juda op 13 juni 1888, Hijman op 16 febr. 1890 en Jetje op 27 juni

Graf Elsie Walg-Meijer te Leerdam.

Prinsegracht, Ameide, circa 1925, met 2de van rechts het in 1888 voor Jacob Meijer gebouwde woon- en winkelhuis, waar vanaf 1918 de slagerij van Adrianus Muilwijk gevestigd is.

1892. Bij de geboorteaangifte van de kinderen van Jacob Meijer wordt telkens koopman als zijn beroep vermeld. Later verhuizen zij naar Prinsegracht Oostzijde No. 48 (nu 19). Daar heeft Jacob Meijer in 1888 een woon- winkelhuis met kaaspakhuis laten bouwen. Dit pand siert steeds de Prinsegracht. De twee jongste kinderen van Jacob en Fronika zijn daar waarschijnlijk geboren. Prinsegracht 19 is daardoor een zichtbare herinnering aan de familie Meijer.

Vader Juda Meijer en zijn vrouw Hanna verhuizen in Ameide nog een keer. Na 1884 gaan zij van de Molstraat No. 64 naar de Prinsegracht Oostzijde No 34 (later omgenummerd tot 38), de voormalige woning van zoon Jacob Meijer en zijn gezin. Ook is zijn hoofdberoep veranderd van koopman in 'vleeschhouwer'. Op 16 april 1902 verlaten zij Ameide wanneer zij met hun dochter Vrouwtje Meijer naar 's-Gravenhage verhuizen. Mogelijk gaan zij bij of in de buurt van hun zoon David wonen. Juda Meijer is op 17 jan. 1903 overleden te Scheveningen, 71 jaar oud. Hanna Meijer-Wallich is daarna naar Aalsmeer gegaan, waar haar dochter Saartje woonde. Zij is daar overleden op 28 dec. 1917, 88 jaar oud.

Wat gebeurde er met de kinderen van **Jacob Meijer en Fronika Hakkert**?

Als opa Juda, oma Hanna en tante Vrouwtje in 1902 uit Ameide vertrekken, blijven Jacob en Fronika in Ameide wonen met vier kinderen in de tienerleeftijd. Zoon Hijman Meijer is al op 15 febr. 1891 overleden, twee dagen voor zijn eerste verjaardag. Dochter Hanna Meijer trouwt op 24 jan 1914, 29 jaar oud te Ameide met Samuel Abraham Campignon, een 32 jarige buffetchef uit Rotterdam. Zij zijn beide op 26 okt. 1942 vermoord in Auschwitz.

Dochter Alida Meijer trouwt op 22 april 1926, 39 jaar oud te Rotterdam met Heiman Viool een 37-jarige Rotterdamse banketbakker. Zij zijn beide op 19 nov. 1943 vermoord in Auschwitz.

Zoon Juda Meijer trouwt, 31 jaar oud, op 2 okt. 1919 met de 25-jarige Rotterdamse Naatje van Daelen. Op 29 nov. 1920 wordt in Rotterdam hun zoon Jacob geboren. Deze kleinzoon van Jacob en Fronika is op

Prinsengracht 19 in 2015. De oplettende kijker zal zien dat de gevel – vooral de onderste helft – sterk veranderd is in vergelijking met de ansicht op pagina 37 van ca. 100 jaar geleden.

1 sept. 1942 vermoord te Auschwitz. Zijn ouders ondergingen hetzelfde lot op 30 sept. 1942.

De jongste dochter Jetje Meijer, trouwt, 23 jaar oud, op 5 jan. 1916 te Ameide met de 24-jarige Nijmegenaar Samuel Kaufman. Op 26 maart 1917 wordt te Rotterdam hun dochter Veronica Kaufman geboren, die op 16 juni 1941 te Rotterdam is overleden. Jetje Kaufman – Meijer is op 19 okt. 1942 vermoord te Auschwitz. Samuel zal toen ook op transport gegaan zijn, maar behoorde tot de zogenaamde Koselgroep. Soms stopte de deportatietrein naar Auschwitz kort op het station van Kosel, 80 km van Auschwitz. Mannen tussen 15 en 50 jaar werden er dan uit gehaald en gescheiden van hun familieleden. Samuel werd naar het Zwangsarbeitslager für Juden in Ozimek/Malapane (Silezië) gebracht en tewerkgesteld in de staalfabriek in Malapane. Hij bezweek aan de ontberingen op 31 dec. 1943. In het naburige dorp Szczedrzyk (nu Polen) is hij begraven op de r.k. begraafplaats, in een massagraf van dwangarbeiders. Op 18 oktober 1989 is daar een gedenksteen ingewijd met de namen van 43 uit Nederland gedeporteerde joden.

Ook de naam van Samuel Kaufman staat erbij.

Terug naar het gezin Meijer in Ameide.

Jacob Meijer en zijn gezin verhuizen (niet duidelijk is wanneer) van de Prinsegracht naar Dam No. 263 (nu Dam 9, de voormalige slagerij Muilwijk). Op 12 nov. 1918 overlijdt Fronika Hakkert, 59 jaar oud. Bij aangifte overlijden Fronika Hakkert staat vermeld dat Jacob Meijer vleeschhouwer is. Fronika wordt te Leerdam begraven. Op haar graf staat als voornaam Feronika vermeld. De begrafenis te Leerdam geeft aan dat tussen 1898 en 1918 de familie Meijer voor hun godsdienstige verplichtingen van Vianen naar Leerdam zijn overgegaan.

Jacob Meijer blijft na het overlijden van Fronika achter met achter de nog twee ongehuwde kinderen, dochter Alida, dan 31 jaar oud, en zoon Juda, dan 30 jaar. Juda trouwt in 1919 en vertrekt naar Rotterdam. In Rotterdam vindt Jacob ook een nieuwe echtgenote. Op 23 juni 1920 trouwt hij, inmiddels 61-jaar oud, met de 50-jarige **Anna Wolf**. Zij is op 14 december 1869 te Tiel geboren als de oudste dochter van Samson Wolf, pettenmaker, en Henriette Hamburger. Na Anna werden in het gezin Wolf nog 8 kinderen geboren, de eerste vier in Tiel de andere vier in Rotterdam. Anna Meijer – Wolf wordt in 1920 ingeschreven in Ameide in de woning Dam No. 263. Het gezin Meijer verhuist (wanneer is niet precies bekend) van daar naar Voorstraat No. 269 (nu 2). Dat pand wordt vanaf 17 dec. 1918 bewoond door Cornelis Antonie (Cor) van Staveren en zijn vrouw, de uit Nieuwpoort afkomstige Maria Cornelia van Harten. Cor van Staveren is in 1917 opvolger van zijn vader, Adrianus van Staveren, als gemeentesecretaris van Ameide en Tienhoven. In 1925 vertrekt Cor van Staveren uit Ameide om in De Rijp (NH) gemeentesecretaris te worden. Het is goed mogelijk dat de inmiddels 65-jarige Jacob Meijer en Anna Wolf toen naar de Voorstraat zijn verhuisd. Hetzij als huurders of als kopers van dit pand. Na het huwelijk Alida Meijer in 1926 blijven Jacob en Anna met z'n tweetjes achter in Ameide, tot het rampzalige jaar 1943.

Monument in Szczedrzyk (Polen) ter nagedachtenis van de Nederlandse joden die omkwamen in de werkkampen van de staalwerken van Malapane / Ozimek in Polen.

Grafsteen van Fronika Meijer-Hakkert (eerste echtgenote van Jacob Meijer) te Leerdam.

- Anna Wolf met kat in de Kerkstraat.
- Anna Wolf met een geit op de kiek.
- Jacob en Anna in gelukkiger tijden, in de tuin achter hun woning aan de Voorstraat?
- Met deze "Termeise taxi", koetsier Knelis Terlouw, hebben Jacob (Joppie) en Anna hun laatste tochtje gemaakt naar Gorinchem.

Eind april 1943 vertrekken Jacob en Anna op 'vrijwillige basis' uit Ameide. Zij worden op 22 april uitgeschreven uit hun woning Voorstraat A323 (nu 2) en als nieuwe woonplaats of adres wordt C.B.R. opgegeven. Dit is het Centrale Bevolkingsregister dat in Den Haag wordt bijgehouden, waarin o.a. personen worden opgenomen, die niet (meer) regulier in een gemeente wonen.

DORP STRAAT WIJK		Voorstraat		Huisnummer A323	
HOOFD VAN GEZIN OF SAMENWONING (naam, eerste voornamen voluit en eerste letter van elk der volgende voornamen)		Sterkte van het gezin		Datum aangifte	
M. V.		in uit		Vorige woonplaats of adres	
+ Meijer, Jacob		✓ ✓		22 April 43	
				Nieuwe woonplaats of adres	
				C.B.R.	

Deel van de woningkaart van Voorstraat A323 (nu 2) waarop het vertrek van Jacob Meijer en echtgenote op 22 april 1943 vermeld staat.

Jacob en Anna, 83 en 73 jaar oud, gaan op weg naar Kamp Westerbork. Wisten zij of konden zij vermoeden wat hun lot daar zou zijn? Waarschijnlijk niet, maar voor begin mei 1943, waren al drie kinderen van Jacob en Fronika (Juda, Hanna en Jetje) en een kleinzoon (Jacob) in Auschwitz vermoord, terwijl in Sobibor ook Jacob's schoonzus Klaartje van Baalen

en zijn neef Juda Meijer waren omgebracht. Ook een aantal familieleden van Anna Wolf waren toen al in Auschwitz vermoord: haar broer Alexander en schoonzus Jetje de Vries en hun zoon Hans, evenals haar zus Sophia en zwager Bernardus Bekker. Konden zij hiervan op de hoogte zijn? Dachten zij dat hun familieleden nog in Westerbork waren en was het dan niet vreemd dat zij geen berichten meer van hen uit Westerbork kregen? Waarom zij gegaan zijn? Het zal voor ons altijd een vraag blijven. Na een kort verblijf in Westerbork zijn zij op 11 mei 1943 op transport gezet naar Sobibor in Polen. In Sobibor worden Jacob en Anna direct na aankomst op vrijdag 14 mei 1943 door de nazi's vermoord. Met hun vertrek uit Ameide komt er een einde aan een periode van meer dan honderd jaar dat leden van de joodse families Wallich en Meijer in Ameide woonden en actief deelnamen aan het sociale leven.

Het duurt tot 1950 voor hun overlijden officieel wordt ingeschreven bij de Burgerlijke Stand van Ameide. Op 2 jan. 1950: Anna Wolf, op 14 mei 1943 overleden in Sobibor in Polen en op 9 jan. 1950: Jacob Meijer, op 14 mei 1943 overleden in Sobibor in Polen.

Het vernietigingskamp Sobibor. Het kamp bevond zich in Oost-Polen aan de spoorlijn Chelm-Wlodawa, op ongeveer 6 kilometer afstand van het dorp Sobibor. De plaats van het kamp lag schuin tegenover het bestaande lokale stationnetje. Om het reguliere personen- en goederenverkeer niet te belemmeren als grote transporten aankwamen, werd de bestaande rails uitgebreid tot drie sporen om maximaal vijftig goederenwagens te kunnen opvangen. Vanaf het meest westelijke spoor werd een vierde afgetakt dat binnen de dubbele afrastering van het kamp uitmondde. De ernaast gelegen wal, de Rampe, was 120 meter lang, zodat dit spoor hoogstens elf wagons en een locomotief kon bevatten. Het kamp lag in een dun bevolkt moerasgebied, op korte afstand van de grens met de Sovjet-Unie. Het behoorde met Belzec, Treblinka en voor een deel met Lublin/Majdanek tot de vier vernietigingskampen die de SS in het kader van de zogenoemde Aktion Reinhard voor de uitvoering van de Endlösung der Judenfrage heeft gebouwd. Naast deze vier kampen functioneerden in Polen tevens Chelmno, in de omgeving van Lodz, als vernietigingskamp en niet in de laatste plaats ook Auschwitz-Birkenau. Dit kamp was deels vernietigingskamp, deels werkkamp.

Het vernietigingskamp Sobibor werd in mei 1942 in gebruik genomen. In de maanden maart tot en met juli 1943 zijn er negentien transporten per trein vanuit Westerbork naar Sobibor geweest. In totaal maakten 34.313 joodse mannen, vrouwen en kinderen uit Nederland de gedwongen reis naar dit onbekende oord in het oosten van Polen. In nog geen vijf maanden tijd werden er 34.295 joden vermoord, slechts vijftien vrouwen en drie mannen overleefden de oorlog.

Op drie van 19 transporten waren er leden van de familie Meijer:

Transport 1 – vertrokken op dinsdag 2 maart 1943, 1105 personen met daarbij Klaartje Meijer – van Baalen, de vrouw van Benjamin Meijer en schoonzus van Jacob Meijer. Zij is bij aankomst op 5 maart 1943 vermoord, 70 jaar oud.

Transport 6 – vertrokken op dinsdag 6 april 1943, 2020 personen met daarbij Juda Meijer, zoon van Benjamin en Klaartje, neef van Jacob Meijer en zijn vrouw Johanna Helena Meijer-Meijer. Zij zijn bij aankomst op 9 april 1943 vermoord, 47 en 50 jaar oud.

Transport 11 – vertrokken op dinsdag 11 mei 1943, 1446 personen met daarbij **Jacob Meijer en Anna Wolf**. Zij zijn bij aankomst op 14 mei 1943 vermoord, 83 en 73 jaar oud.

De allerlaatste trein van Westerbork naar Sobibor vertrok op dinsdag 20 juli 1943, het 19de transport. In de veewagons bevonden zich 2209 mannen,

Monument Sobibor.

vrouwen en kinderen. Niemand van hen zou het vernietigingskamp overleven. Nog geen drie maanden later, op 14 oktober 1943, vond er in het kamp een grote opstand plaats. Honderden gevangenen lukte het die dag te ontsnappen. Sobibor werd direct gesloten en met de grond gelijk gemaakt. Alle documenten werden vernietigd. De SS wist bij elke spoor van de 'Endlösung' op deze plek uit te wissen. Het terrein werd met boompjes beplant. Alleen een heuvel met een monument getuigt van de massale slachting die hier plaatsvond. Die heuvel bestaat uit de as van meer dan 170.000 Joden uit verschillende Europese landen die in Sobibor waren vermoord, waaronder ruim dertigduizend uit Nederland.

Deel van het monument 'Tekens in Westerbork' te Hooghalen (gemeente Midden-Drenthe) bestaande uit vijf graftombes van natuursteen, met daarop teksten die verwijzen naar verschillende kampen.

De families Wallich en Meijer in krantenberichten (1869 tot 1900)

Over de maatschappelijke situatie van de families Wallich en Meijer is weinig bekend. De akten van de Burgerlijke Stand geven informatie over het beroep, maar niet veel meer. In de door Ben Remie samengestelde document "Ameide en Tienhoven in krantenberichten" over de periode 1869 - 1900 vinden we een aantal vermeldingen, die enig licht laten schijnen op hun activiteiten.

Over Benjamin Wallich is er maar één bericht uit 1874 waaruit duidelijk blijkt dat hij slager was: **BEST RUNDVLEESCH. B. WALLICH** te Ameide brengt ter kennis van het publiek dat, met Donderdag den 6 Augustus aanstaanden te beginnen best **RUNDVLEESCH** bij hem verkrijgbaar zal worden gesteld tegen f 0,40 cents de vijf ons.

Ameide, 30 Juli 1874. **B. WALLICH.**

Over Juda Meijer zijn er meer. Hij blijkt in 1881 kandidaat geweest te zijn bij de verkiezing van de Gemeenteraad van Ameide. **Uitslag der Verkiezingen voor Gemeenteraadsleden, op Dinsdag 19 Juli 1881. AMEIDE.** Van de 62 stembevoegden in deze gemeente zijn er 37 opgekomen. Herkozen werden de heeren J.L. De Jongh met 35, G. Jongkind met 28 en G. Verheij met 27 stemmen. Verder verkregen de heeren T. Swets Tzn. 8 stemmen, E.G.B. Van Voorst van Beest 8 stemmen en **Juda Meijer** 1 stem. **TIENHOVEN.** Herkozen de heeren F. De Bie en A. Spek. Daarnaast kondigen Juda Meijer en Hanna Wallich in 1883 via een advertentie in de krant aan dat zij hun 25-jarig huwelijk zullen vieren met een receptie op twee dagen. Op 26 Januari a.s. hopen onze geliefde Ouders **J. MEIJER en H. WALLICH** hunne 25-jarige Echtvereeniging te herdenken. Hunne dankbare Kinderen. Ameide, 21 Januari 1883. Receptie: 27 en 28 Januari. Enkele weken later bedanken zij: Voor de vele en hartelijke bewijzen van deelneming, zoowel van hier als elders ondervonden bij ons 25-jarig Huwelijksfeest, betuigen wij, ook namens onze Kinderen, onzen hartelijken dank. **J. MEIJER H. MEIJER-WALLICH.** Ameide.

In 1892 biedt Juda Meijer hulp aan behoeftigen. "AMEIDE, 18 Jan. 1892 **Door de heer J. Meijer Sr.** alhier is heden aan al de behoeftigen uit deze gemeente, die zich daartoe ten getale van 90 aanmelden, een portie gort verstrekt en zulks naar aanleiding eener heuglijke gebeurtenis, ten vorigen jare in

zijn huisgezin voorgevallen. Moge dit prijzenswaardig voorbeeld om de behoeftige dorpsgenooten in dagen van geluk te gedenken, navolging vinden."

In 1885 is er een J. Meijer 'vleeschhouwer' in Ameide (Niet duidelijk is of het hier om vader Juda Meijer, dan 54 jaar oud, of om zijn zoon Jacob, dan 26 jaar oud, gaat). **RUNDVLEESCH. 1ste kwaliteit en vet Rundvleesch, bij de voet of halve koe, verkrijgbaar à 30 cents per half kilo, bij J. MEIJER, Vleeschhouwer te Ameide.**

J. Meijer is ook schapenhouder: "AMEIDE, 8 Oct 1891. **Uit een koppel schapen van 70 stuks, toebehoorende aan den heer J. Meijer** alhier, grazende op een stuk land aan de Liesveldsche Steeg onder deze gemeente, is een lam vermist." en "AMEIDE, 15 Oct. Het door den heer **J. Meijer** alhier vermiste lam is teruggevonden, verdronken in eene poldersloot.", en ook (groot)handelaar in schapen. Zo meldde de Nieuwe Gorinchemsche Courant op 18 aug. 1898: "Als bewijs van hoe groote de schapenfokkerij in de Betuwe thans is, kan dienen, dat alleen te Elst dezen zomer van elders zijn aangevoerd en verkocht circa 2650 Groningsche, Texelsche en Hollandsche lammeren, waarvan alleen 1250 door de handelaar **Meijer** van Ameide."

Interessant is het bericht uit 1888 waarin wordt gemeld dat J(acob) Meijer Jzn. een woon- en winkelhuis met kaaspakhuis laten bouwen. Dit moet de woning zijn aan de Prinsegracht Oostzijde No. 48 (nu 19). "AMEIDE, 21 Juni 1888. De uitslag van de op 15 Juni jl. door den architect J.J. Mulder alhier gehouden aanbesteding van het **bouwen van een woon- en winkelhuis met kaaspakhuis** voor den heer **J. Meijer Jzn.** alhier is als volgt: F. Diepenhorst Hzn. Jr. te Ameide f 4846, J. Van den Berg te Amerstol f 4800, J. Verheij te Ameide f 4777, C. Verheij te Ameide f 4444, J. Hoogendoorn te Vianen f 4200, J. Schouten te Vianen f 4149. Het werk is aan den laagsten inschrijver gegund."

De kaas is van Jacob Meijer blij ook voor dieven erg in trek te zijn: "Ameide, 21 Febr. 1895, Ten na-deele van den heer **J.M.(eijer)** alhier zijn een 20tal kazen ontvreemd, uit zijn gesloten pakhuis. Den laatsten tijd zijn in deze gemeente meer diefstallen van wel is waar geringe betekenis voorgekomen, 't is dus ieder geraden maatregelen van voorzorg te nemen."

KRONINGSJAAR.

Ter herdenking van de heuglijke Troonsbestijging van Hare Majesteit DE KONINGIN in 1898,

heeft onze Firma een zeer Artistiek **THEEBLAD** laten vervaardigen, met beeltenis der Koningin. Dit Theeblad zal verstrekt worden aan ieder die 2½ kilo Thee van onze firma betreft. Ten einde een ieder in de gelegenheid te stellen, **door bemiddeling van zijn gewonen leverancier, deze nationale reclame te verkrijgen, is in elk zakje van 1/10, 1/4 en 1/2 kilo Thee van 80 ct. per 1/2 kilo en hooger, een aanwijzing gelegd. 25 aanwijzingen van 1/10 kilo, 10 van 1/4 kilo of 5 van 1/2 kilo, geven recht op het bovengenoemd Theeblad. Zij moeten daartoe worden ingeleverd bij den winkelier van wien de Thee betrokken is.**

DORDRECHT, O. DE WILJES, Theehandel, opgericht in 1808. GRONINGEN, Stoeldraaijerstraat, No. 213. WINSCHOTEN.

Verkrijgbaar te **GORINCHEM** bij de H.H.: M. F. BOUWMAN, hoek Kruisstraat; C. v. BROUWERSHAVEN, Kortendijk; G. DE KROON, begin Langendijk; Meij. B. DE KRIEK, Dalemstraat; A. F. VAN MALSEN, Robberstraat. F. VAN DEN OORD, Eind Langendijk, S. L. PISO, Westwagenstraat en S. G. KWEKEL, Zusterhuis.

Te Hardinxveld: Wed. A. BLOKLAND, P. PIETERS, Meij. A. VERSCHOOR, J. W. DEN BREEJEN, A. v. d. BERG, Wed. A. CABOUW, W. CABOUW, DUBBELDAM, Wed. A. DE JONG — WILKES en P. DE JONG Cn. **Te Giesendam:** J. BOELHOUWER, A. DE GROOT Bz., P. DE KOK, C. KOOMAN, C. SMIT en J. W. DE KOK.

Te Sliedrecht: J. v. ANDEL, Wed. K. BAKKER, C. VAN BALLEGOOIJEN Jr., H. v. d. DOOL, JACOB DE GROOT, JACOB DE JAGER, C. KLEIN, W. v. d. LINDEN, J. MAASLAND, A. VAN PROOIJEN, L. VAN SPANJE, Wed. P. VENUS, E. VISSER, J. BOELE en C. BORSE Az. **Te Oud-Alblas:** K. BRANDWIJK.

Te Blekengraaf: B. TREUVE, Wed. M. P. POTT. **Melnaarsgraaf:** J. SCHUTTE — **Vuilstendam:** C. v. ESSEN. **Man. — Brandwijk:** C. DEN TOOM. — **Goudriaan:** C. OUWERKERK. — **Groot-Ammer:** J. MOURIK. **Langegrat:** C. P. CNOSSEN. — **Ameide:** J. MEIJER Jzn. — **Meerkerk:** C. BROUWER. — **Hoogblokland:** J. v. MOURIK — **Kedichem:** W. DE STIGTER.

Dalem: T. VAN BOF. — **Herwijnen:** B. DE JONG. **Nieuwendijk:** A. DEN BOK en J. G. VAN ANDEL. **Sleuwyk:** B. VERSCHOOR. **Woudrichem:** Dames Gez. BRON en Meij. KAKREBEN. **Te Werkendam:** P. v. BERCHING, BAREND VISSER, W. G. v. d. ZANDE en P. KOONINGS.

Probeert Rijn PECCO SOUCHON, één gld. per 5 ons.

In gemeenten waar geen depôts zijn, kunnen er geplaatst worden.

In de winkel van J. Meijer werd ook drop verkocht: "Gij die gebruikt DROP uit de blikken Trommel van N. KATER en Co., Groningen. Elk stukje drop heeft den vorm van een zittende Kat. Verkrijgbaar bij: J. MEIJER, Ameide.", en verder o.a. ook thee. In het voorjaar van 1898 - het Kroningsjaar van Koningin Wilhelmina - verschijnen regelmatig advertenties van de Firma O. de Wiljes met een mooie aanbieding:

Ter herdenking van de heuglijke Troonsbestijging van Hare majesteit DE KONINGIN in 1898, heeft onze Firma een zeer Artistiek THEEBLAD laten vervaardigen, met de beeltenis de Koningin. Dit thee blad zal verstrekt worden aan een ieder die 2½ kilo Thee van onze firma betreft.

DORDRECHT O. DE WILJES, Theehandel, opgericht in 1808. GRONINGEN WINSCHOTEN (zie advertentie op de vorige pagina).

J. Meijer Jzn., te Ameide was een van de winkeliers waar deze thee betrokken kon worden en waar na inlevering van het benodigde aantal 'aanwijzingen' het theeblad verkrijgbaar was. Het is niet bekend of deze actie in Ameide succes heeft gehad. Waren er theedrinkende inwoners, die zo'n 'artistiek theeblad' bij elkaar gespaard hebben?

Ook in het maatschappelijk leven van Ameide is Jacob Meijer actief: "Ameide, 4 Jan. 1897, In de vorige week heeft in 't "Fortuin" alhier een voor deze streken ongewoon concours plaats gehad, namelijk in 't schutjassen, waaraan door 28 mededingers uit deze gemeente en Tienhoven werd deelgenomen. De prijzen bestonden uit wild. De prijs werd gewonnen door de heeren Rijpma te Tienhoven en De Geus alhier en de premie door de heeren J. Meijer Jzn. alhier en J. Kool ATzn. te Tienhoven."

Tenslotte nog een tweetal berichten over David Meijer, zoon van Juda en Hanna Wallich en de ruim 11 jaar jongere broer van Jacob. Ook David is een prima schutjasser. "Ameide, 30 Nov. 1898, Hedenavond had in het café Diepenhorst alhier een schutjas-concours plaats; de prijzen bestonden uit hazen, de premiën uit eendvogels. Aantal deelnemers 32. Prijswinnaars waren de heeren F.A. Diepenhorst en Abr. Bunschoten; premiewinnaars de heeren Adr. Kruijt en D. Meijer, allen alhier." David Meijer was ook betrokken bij de organisatie van de Kermis: "Ameide, 5 Oct. 1899, RINGRIJDERIJ, ter gelegenheid van de Kermis te Ameide, op Vrijdag 13 October a.s., 's namidd. half twee, door paren, met 2-wielige rijtuigen, om fraaie prijzen en premiën, wordende nog eene extra prijs uitgelooft voor het schoonste geheel. Opgeluisterd met flinke Muziek. Inleggeld EEN GULDEN. Het Bestuur, D. MEIJER. P. G. J. DE JONG Jr."

Uit deze berichten blijkt dat de Meijers eind 19de eeuw niet alleen actieve ondernemers waren, maar ook meededen en meeleefden met de lokale samenleving in Ameide. Helaas zijn de kranten na 1900 (nog) niet onderzocht.

Joods leven in de regio Vianen, Leerdam en Gorinchem

Vianen³ In het begin van de achttiende eeuw woonden er in Vianen slechts enkele joden. In de daarop volgende decennia nam het aantal joden dat toevlucht zocht in de plaats langzaam toe. Dit wordt vaak in verband gebracht met de positie van Vianen als wijkplaats voor misdadigers en frauduleuze bankroetiers. Na 1730 ontstond geleidelijk een permanente joodse gemeenschap in Vianen. Het reglement van de joodse gemeente dateert uit 1750. In 1756 werd begonnen met de bouw van een synagoge aan de huidige Bakkerstraat. Een deel van het interieur en het bouw materiaal was afkomstig uit Nijmegen, waar in datzelfde jaar de oude synagoge vervangen werd. De synagoge werd zowel in 1828 als in 1848 gerenoveerd.

Vóór 1827 begroef de joodse gemeenschap zijn doden op het Walsland. In dat jaar verzocht men het gemeentebestuur van Vianen om toestemming tot het aanleggen van een tweede joodse begraafplaats. Deze werd per 1 januari 1828 gratis ter beschikking gesteld en lag aan de Sparrendreef. De begraafplaats op het Walsland werd in 1977 geruimd, de stoffelijke resten werden overgebracht naar de Sparrendreef.

Het aantal leden van de joodse gemeente van Vianen was begin van de 20ste eeuw zo gering dat werd voorgesteld deze op te heffen. Ook de synagoge was ernstig in verval geraakt. In 1920 werd deze opheffing een feit. Vianen werd bij Utrecht gevoegd, enkele dorpen uit de omgeving vielen onder Leerdam. De synagoge werd verkocht en omgebouwd tot kerkzaal van de Protestanten Bond. In 1993 werd het gebouw aangekocht door het Nederlands Hervormd Comité. Aantal joden in Vianen en omgeving: 1809-51; 1840-49; 1869-61; 1899-68; 1930-8.

Voormalige Synagoge in Vianen, Bakkerstraat 8 (Rijksmonument).

3 Bron: <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/nederland/utrecht/vianen>.

Overzicht Joodse gedeelte begraafplaats Leerdam.

Leerdam⁴ In Leerdam hebben zich al vrij vroeg joden gevestigd. Vanaf de twintiger jaren van de zeventiende eeuw werd de plaatselijke Bank van Lening een aantal malen door een joodse pachter beheerd. In de achttiende eeuw nam het aantal joden toe, zij waren onder andere uit Middelburg afkomstig. Aanvankelijk werden de godsdienst oefeningen gehouden in een gehuurde zaal. In 1827 werd een synagoge in de Nieuwstraat gebouwd. In 1854 werd dit gebouw vervangen door de synagoge die tot 1935 in gebruik is geweest.

De joodse gemeente van Leerdam heeft in de loop der tijden de beschikking over meerdere begraafplaatsen gehad. Al in de zeventiende eeuw moet er volgens de bronnen in Leerdam een 'Jodenkerckhoff' geweest zijn, waarvan de locatie tot op heden onbekend is. Vanaf 1767 maakte de joodse bevolking van Leerdam gebruik van een begraafplaats bij de Hoogpoort. Als derde begraafplaats werd in 1832 een deel van de Algemene Begraafplaats aangekocht. Omdat er geen toestemming verkregen kon worden voor een noodzakelijke uitbreiding werd in 1845 een stuk land aan de Lingedijk aangekocht en als dodenakker in gebruik genomen. De twee oudere begraafplaatsen zijn in de jaren zestig van de twintigste eeuw geruimd, de begraafplaats aan de Lingedijk bestaat nog steeds. Buiten Leerdam, aan het Appeldijkje in Asperen, ligt een kleine joodse begraafplaats die privé-eigendom was. Van de graven, die tussen 1870 en 1911 aangelegd zijn, resten tegenwoordig nog zeven zerken. Deze begraafplaats werd geïnventariseerd in het Stenen Archief. Een aantal joodse Leerdammers oefende het beroep van slager of veehandelaar uit. Daarnaast waren enigen actief als handelaar in lopen, textiel en meubelen en als horlogemaker en zilversmid. De joodse kinderen van Leerdam kregen les van een godsdienstonderwijzer. Er waren ook enige genootschappen voor vrouwen en voor mannen die zich bezig hielden met godsdienstige, maatschappelijke en sociale activiteiten. In 1907 nog werd een nieuwe godsdienstschool geopend, maar daarna nam het joodse leven in Leer

dam langzamerhand af. In 1937 werd de joodse gemeente van Leerdam bij die van Gorinchem gevoegd. Aantal joden in Leerdam (incl. Asperen en Heukelum): 1809-69; 1840-50; 1869-56; 1899-58; 1930-16

Gorinchem⁵ Tegen het einde van de zeventiende eeuw werden de eerste joodse poorters in geschreven in Gorinchem. In 1787 bestaat er een Israëlitische gemeente, die voor zijn godsdienst oefeningen bijeenkomt in gehuurde kamers. Na de burgerlijke gelijkstelling in 1796 ontwikkelde de joodse gemeenschap van Gorinchem zich zodanig dat in 1814 de voormalige Lutherse-kerk aan de Havendijk aangekocht kon worden. Deze kerk werd drie jaar later als synagoge ingewijd. Het gebouw raakte al spoedig in verval en moest in 1837 afgebroken worden. In 1842 werd de synagoge aan de Kweckelstraat ingewijd, die tot aan de Tweede Wereldoorlog in gebruik zou blijven. Naast de synagoge was een godsdienstschool gevestigd. De begraafplaats aan de W. de Vries Robbéweg was waarschijnlijk al in 1796 in gebruik, maar het terrein werd pas officieel aangekocht in 1814. Tussen 1799 en 1814 werden de overledenen 'Op de wal' begraven. De joodse gemeente van Gorinchem ontwikkelde zich gedurende negentiende eeuw voorspoedig. Het hoogste ledental werd rond 1900 bereikt. Daarna zette een snelle leegloop in en werd de gemeenschap ongeveer gehalveerd. Het merendeel van de joodse inwoners was werkzaam als koopman.

In januari 1941 waren er in de synagoge al ernstige vernielingen aangebracht door Duitsers en NSB-ers. Kort na de plechtige viering van de honderdste verjaardag van de synagoge in mei 1942 begonnen de deportaties, die aan meer dan de helft van de Gorkumse joden het leven zouden kosten. De synagoge werd meteen na de oorlog hersteld, maar werd wegens het tekort aan leden verkocht en in 1958 afgebroken. De joodse gemeente werd in

Het Joods Monument in Gorinchem bij het Melkpad.

1964 ontbonden en bij die van Rotterdam gevoegd. Aantal joden in Gorinchem en omgeving: 1809-84; 1840-131; 1869-184; 1899-212; 1930-93; 1951-34. Ter nagedachtenis aan de 70 gedeporteerde joodse inwoners is in 1989 een monument onthuld aan de Blijenhoek. In 1995 werd dit monument, een menora van marmer tegen een stenen muur, vernieuwd en verplaatst naar het Melkpad.

4 Bron: <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/nederland/zuid-holland/leerdam>.

5 Bron: <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/nederland/zuid-holland/gorinchem>.